Andrey Voznesenski

OZA

Şiir

ADA YAYINLARI

2. Baskı

Andrey Voznesenski

OZA

(Şiir)

Türkçesi :
Mehmet H. DOĞAN Turgay GÖNENÇ

2. Basım

ADA YAYINLARI

ÇEVİRENLERİN ÖNSÖZÜ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Sovyet Rus şiirinin genç kuşak şairleri arasında en güçlü adlardan biri Voznesenski. 10 Mayıs 1933'te Moskova'da doğmuş. Edebiyata ve sanata düşkün bir ana-baba elinde büyümüş. İkinci Dünya Savaşı içinde geçen çocukluğunun ilk anıları, Pasternak'ın şiirleri ile Goya'nın resimleri.

Gençliğinde ressam olmayı düşlermiş. «O zamanlar da yazıyordum» diyor, «ama daha çok resim yapıyordum. Yine de, şiir, buzlar altından akan bir nehir gibi akıyordu içimde.» Daha sonra mimarlık öğrenimi görmüş, fakat mimarlık yapmamış. Voznesenski'nin mimarlığa ve resme karşı bu ilgisi hemen bütün şiirlerinde, en çok da temalarını ve imgesini seçişinde görülür.

İlk şiirlerini Boris Pasternak'a gönderir. Övgü dolu bir mektup alır. Pasternak çağırmaktadır onu. «O andan sonra bir daha ayrılmadım onun yanından» diyecektir. «Peredelkino'ya göçtüm ve ölümüne kadar onun yakınında kaldım... Tek ustamdı benim o.»

Bugün Yevtuçenko, Bella Ahmadulina... vb. genç Sovyet şair kuşağıyla birlikte ünü çoktan aşmış ülkesinin sınırlarını. Şiir kitapları, kendi ülkesinde, daha yayımlanmadan önce kuyruğa giren 500.000 alıcı buluyor; şiirlerini kendi ağzından dinlemek için 14.000 kişi toplanıyor bir stadyuma (1962).

Topluluk karşısında şiir okuyuşunu şöyle anlatıyorlar:

«Rusya'da şairin ve halkın karşı karşıya gelmesi canlı bir görüntüdür. Özellikle Voznesenski, şiir okuma sanatını sanki bir âyin haline getirmiştir. Voznesenski'nin sahnede görünüşü ilk bakışta fazla etkileyici değil: İncecik, dal gibi, beceriksiz birisi; mikrofonun önünde, gırtlak kemiği bir aşağı bir yukarı oynayarak, kopan alkışın ve çığlıkların ağır yükünü taşımak ister gibi bacakları yana açılmış durur. Biraz sonra, güçlü, eğitilmiş bir sesle hemen hiç durmadan bir ya da iki saat ezberden şiir okuyacaktır. Acemiliği kaybolmuştur artık; şimdi, dinleyicileridir artık sinirleri gerilen: O güne kadar Rusya'da duyulmamış bir dilin su gibi akışını yakalamak istercesine öne doğru eğilmişlerdir. Aralarında birçoğu, müzik notası izler gibi izlemek için Voznesenski'nin kitaplarını yanlarında getirmişlerdir.»[1]

Voznesenski, Sovyet Rus şiir diline yeni bir soluk, bir canlılık getirmiş genç kuşak şairlerinden biri. Bir yandan, şiir dili, dildeki ses ögesinden, anlam yakınlıklarından ustaca yararlanması ve imgeleri kullanış biçimiyle Pasternak'a bağlanırken, öte yandan şiirlerindeki toplumsal içerik, dili argoya varıncaya kadar ustaca ve gözüpek bir biçimde kullanışı yönünden Mayakovski geleneğine bağlanır.

Şiirlerinden bazılarını İngilizceye çevirmiş olan ünlü İngiliz şairi W. H. Auden, ondan şöyle söz etmekte:

«Voznesenski'nin, yurtdaşlarınca çok sevildiğini biliyorum; şiirlerinin sözcük sözcük düzyazı çevirilerini okuduğum, vezinlerini incelediğim ve kendi şiirlerini okuduğu ses bantlarını dinlediğim zaman hayranlarına ben de hak verdim.

Aynı uğraştan bir kişi olarak, herşeyden önce ve hepsinden çok işçiliği çarptı beni. Karşımda, şiirin herşeyden önce, bir masa ya da bir motosiklet gibi ustaca yapılması gereken sözlü bir el emeği ürünü olduğunu bilen bir şair vardı.»»[2]

Voznesenski'nin çok geniş bir alam kaplayan bir şiir dünyası var. Makinalar, hava alanları, av partileri, beatnik'ler, zenciler, yollar, trenler, bisikletler, tutucu eleştirmenler, dar kafalı politikacılar, dünyanın geleceğini teknik ilerlemede bulan insan-sevmez bilim adamları... vb. Ama hepsinden çok, insanlar ve sevgiler.

Çoğu şiirinde Voznesenski, «sözüm ona ilerleme»-ye ve duygusuzların, göğüslerinde bir yürek taşımayanların eline geçince baskı aracı durumuna düşen «kahrolası makina»ya karşı sevginin ve özgür insan ruhunun savunusunu üzerine alır. İnsani değerlerin baş koruyucusu olarak şair çıkar karşımıza. Bu eğilim, en çok da, Oza adlı uzun şiirde görülür.

Oza'nın çevirisini okumadan önce, bir yanlış anlamayı önlemek için, sözü yine W. H. Auden'a verelim:

«Son olarak söylemeliyim ki, bir şeyi yererken bile yazdığı her sözcük, üzerinde doğduğu toprağa ve onun geleneklerine duyduğu derin sevgiyi gösterir. Bunun üzerinde ısrarla durmak istiyorum, çünkü onun şiirlerini kendi yurtdaşımız bir şairi okur gibi okuyacağımız yerde onlarda günümüzün politik havasına uygun birtakım ideolojik ipuçları ararken onu yanlış anlamak tehlikesine düşebiliriz.»[3]

1, 2, 3 Antiworlds, Poetry by A. Voznesensky, Anchor Books, New York, 1967

O Z A

(Dubna'da bir otel odasında bir komodin üzerinde bulunmuş bir not defterinden)

I

Sarışınım, canım benim, ne ettim ben!
Acı mı verecek sana bu şiirim?
Ben hep seni yaşatmayı ummuştum,
Gel gör ki, yalnızca yıkımdı getirdiğim.

O koca bencil çılgın Goethe,
O talim başçavuşu, nasılsa buyurmuş:
«Dur ey zaman, ne güzelsin!» diye
«Hayır, yürü ey zaman Yürü! Sakın dönme geriye!»

Neden zincire vurmalı yaşamı, hani bir at hırsızı
Bağlar ya bir atı ayağından! Sen ve ben
Neler vermedik yaşarken birbirimize.
Ölmezlik durdurmaya kalkmaktır yaşamı
Durdurmak gibi bir filmi belli bir görüntüde.

Ölmezlik demir kapılar ardına kor sizi
Anna, Oza ve Beatrice - tümüyle
Kafese tıkılmıştır maymunlar gibi
Ve güller seyredenler yüzsüzce
Benzerlikler bulup kendileriyle

Görmemek ne acı seni şimdi
Ve görmek bir zevk sürüsü arasında
Senden pay çıkarırken kendine her biri
Hiç kalır acısı bunun ölümün yanında

Bilirim bağışlarsın beni üzülsen de kızsan da
Ama yalnızca bakıp sözcüklere yaşamasızın biri
Yazdığım dizelere bakıp bir garip tanımlarsa seni
Onulmaz bir yara açmışımdır bağrında

Elveda Oza, uzat dizelerden parmaklıklara ellerini
Soluğum kesiliyor, kanım üşüşüyor başıma
Tutar gibi avucumda çırpınan bir kelebeği
Titrek sesini duyarken telefonda.

Bir kadın duruyor siklotronun yanında
Güzel de, incecik de.

Dinliyor büyülenmişcesine.
Gövdesinde akışını bir ışığın
Yol alıp serçe parmağının ucuna
Ve kıpkırmızı kişiliğini parmağının
Bir yaban çileği gibi o ışıkla.

Hâlâ kolunda bileziği,
Değişiyor, değişiyor;
Şimdi bizimleydi... bakıyorsun yok şimdi...
Ama hep dinliyor sanki.

Eriyor gövdesi şimdi, karışıyor havaya
İçim titriyor bakarken ona!
Her şey bitecek birden, çok olacak birazdan
Orda, gırtlak çıkıntılarının yanında
orda o siklotron topuzlarının 3 10 40

İnsanlar atomlardan ve moleküllerden yapılmıştır, biliyorum: tıpkı göz kuşaklarının toz zerreciklerinden, ya da cümlelerin harflerden oluştuğu gibi. Göreceksiniz, değiştirir değiştirmez bu düzeni, değişecektir anlamınız da.

Söylemiştim ona: girme o tehlikeli bölgeye!
Ama o,
titreyerek burun delikleri...
Sunuşundan mı bir kurban gibi kendini
Ya da düpedüz alaycı, umursamaz
Tavrından mı bu bambaşka güzelliği?

Hâlâ kolunda bileziği,
Değişiyor, değişiyor
Şimdi bizimleydi... bakıyorsun yok şimdi...
Ama hep dinliyor sanki.

«Zoya!» diye bağırıyorum. «Zoya!»
Ama duymuyor o. Anlamıyor
Hiçbir şey.

Belki de Oza'dır adı?

II

Çevremdeki şeyleri seçemiyordum.

Eşyalar hep aynıydı ama onların molekülleri, Merkez Telgraf Binasının tepesindeki neon işareti gibi yanıp sönen ışıklarla biçimlerini değiştiriyordu. Eşyalar arasındaki bağlantılar aynıydı, ama yönleri farklıydı.

Ağaçlar yapraktan göller gibi yerde uzanıyordu boylu boyunca, ama gölgeleri, oyulmuş kartonlar gibi dik duruyordu. Alüminyum kâğıtlar gibi hafif hafif çıngırdıyorlardı rüzgârda.

İşte bir kuyunun mili yukarı fırladı, bir ışıldaktan çıkan kara bir ışın gibi. Batık bir kova, çamur parçaları dibinde.

Üç buluttan, yağmurdan dişleri olan üç plastik taraktan (ikisinin dişleri aşağı doğru, ötekinin yukarı) yağmur yağıyordu.

Ustaca bir rok! Bir Ceneviz kulesi, Korkunç İvan'ın çan kulesi ile yer değiştirmiş. Şıkır şıkır buzdan saçaklar erimeye zaman bile bulamamışlar.

Tarihin sayfaları bir deste oyun kâğıdı gibi karılmış. Mogol istilası sanayileşmeden sonra.

Siklotronun önünde kuyruğa girmiş, parçalarına ayrılıp sonra yeniden biraraya getirilmelerini bekleyen insanlar vardı. Değişmiş olarak çıkıyorlardı dışarı. Birisinin kulağı alnına vidalanmıştı, ortasında bir çukurluk vardı, bir doktor aynası gibi. «Şanslısın» diye avuttular onu, «tam anahtar deliklerine göre: hem bakar, hem işitirsin!»

Bir bayan, müdürü görmek istiyordu. «Kalbimi yerine koymayı unuttular. Kalbimi!» Adam, iki parmağıyla tuttu dışarı çekti kadının göğsünü bir masanın sağ çekmecesini çeker gibi, içine bir şey koydu, sonra şak! diye kapattı. Bir şarkı tutturdu, keyifle döndü durdu Bilim Adamı.

«E-9-D-4» diye mırıldanıyordu. «Ah, büyük gizi yaşamın! Düzeni böyle tuttukça, parçaların yerleri değiştirilse bile bütün değişmiyor. Kim takar şiiri! Robotlarımız olacak bizim. Can dediğin, amino asitlerin bileşimi...»

«Ne düşünüyorum bakın. Diyelim ikiye bölmüşüz ekvator kuşağı boyunca yer küreyi, içiçe koymuşuz yumurta kabukları gibi. Geniş çöller bölgesinde Avustralya'nın delmesin diye yeri, tabii, biçmek gerekecekti Eyfel Kulesini. Yiterdi yarısı insanlığın mutlak; ama nasıl da coşkuyla karşılardı kalanlar bu deneyi.»

Sözümona-Sanat Bölümü Yönetim Kurulu ancak kürsüde tutabiliyordu düzeni. O ışıklı vitrinlerde sergilenen yumurtalar gibi parlıyordu üyeler. Yusyuvarlaktılar, bu nedenle nereden bakarsanız bakın hep aynı görünüyorlardı. Yalnız bunlardan biri dirseğini yaslayacak yerde bacaklarını atmıştı — bir periskop gibi.

Ama hiç kimse farkında değildi bunun.

Şöyle bir göğsünü şişirdi konuşmacı; ama başı, oyuncak bebek başları gibi geriye bakıyordu. «Geleceğin Sanatına! İleri!» Tümü katıldı bu düşünceye. Ama hangi yöndü ileri?

(Belki helâyı, o da olmazsa Geleceğin Sanatını gösteren) bir ok, saat üçe on kalayı gösteren akrep gibi yukarı doğru tırmanıyordu. Halk, görünmeyen bir merdiveni tırmanır gibi, gösterilen yönde tek sıra olmuş ciddi ciddi yürümekteydi.

Hiç kimse hiçbir şeyin farkında değildi!

HİÇ KİMSE

Bütün bunlardan sonra, bir vahiy işareti gibi bir levha parladı: Gevşek Bağlantılara Dikkat! Ama başlarından çakılı vidalar uçları dışarda sipsivri duruyordu.

HİÇBİR ŞEYİN
FARKINDA DEĞİLDİ

Belki de Oza'dır adı?

III

Tam ışımaya başlarken gün
Sen giriyorsun düşüme
Uçuyormuşsun güzelim
Sana dönük namluların üstünde

Bataklıklar üzerinde Moskova'ya yakın
Ürperten güzelliğiyle
Tek zırhın, sığınağın
Bir ozon kütlesi otuz metre!

Parmaklar bekledikçe o tetiklerde
Ölümün bir an işi
Koruyan tek şey seni
Bir ozon kütlesi otuz metre.

Tadı tuzu yok uçmanın
Bu şafak vakti bataklıkta
Birşey gelmiyor elimden
Koymuş bir kez aklına.

Oy n'olurdu kanatlarım olsaydı
Ne ün, ne yücelmek için inanın
Korumak için onu yalnızca
Ölüm kararından onların

Dokunmayın dolanıp dursun öylece
Yaşasın son gecesiymiş gibi
Sürdürsün o çılgın yaşamını yine
Ama bilmesin başına geleceği.

Dilerim mutlu olur sonu
Evlenir çocukları olur bir de.
Gerçek mi gördüğüm onu
Giriyor mu yine düşlerime?

Karşımda mı gün boyunca orda,
Umursamaz duruşuyla bütün gece
Ya da orda kurşunlara hedef
Tam güne dönüşürken gece?

IV

Yıkıyoruz kendimizi böylesine duygusal olmakla
Söküp atmalı mı bu yüreği bademcikler gibi yoksa?

Ey altın sesli flütçü, o doyumsuz şiirin, o sesin
Hırçın sularıyla bir barajın, alabalıklar gibi ölmesin!

Sevgi, o süslü ocaklar mıdır eski evlerdeki,
Kopmak mı gerekir bütün bunlardan şimdi?

Neden dolarız öyleyse hıncahınç Luzhniki'ye
Ve bir iskorbüt ilacıymış gibi sarılırız şiire
Tomurcuklar gibi açarken yüreklerimiz utanaraktan?...
Robotlar,
    robotlar,
        robotlar
Sözümü kesiyorlar.

Bir sürü makina adam
Dizilmiş otomatların önüne
Atıyorlar deliklerden paraları
Alıyorlar önlerine ne düşerse.

Zaman yok düşünmeğe artık
Doldurulur gibi konserve kutularına
Brüt ve net. Bürolara tıkıldık
Zaman yok artık insan olmaya.

Bir sabah uyandı bir köylü kızı
Doğruldu bir şairin yatağında
'Bir çift söz edemedik' diye yakındı
"Bütün gece boyunca."

Belki de uyanınca sabahleyin
Şiirler, masallar isterdin
Köyündeymiş gibi hani?
Ama nerden bulmalı vakti?

Neden direnirsin göğsümde böyle
Partizan bir kız gibi yüreğim?
Herşeyin makinaya dönüştüğü
Şu yeryüzünde, dinlenebilirsin.

Oy tanrım! Anacığım,
al beni rahmine geriye!..

Geriye, kaynaklarına doğru akıyor nehirler.
Geriye - finişten starta doğru yarışıyor motosikletler.
Baobab ağaçları ufalıyor gözlerimizin önünde, birer fidan oluyor yeniden.
Mayakovski'nin yüreğine saplanan o kurşun, gömleğini yakarak geçtiği o delikten dışarı fırlıyor ve birazdan, kabuğuna çekilen bir salyangoz gibi, masanın çekmecesine düşecek olan 4-03986 numaralı Mavzer tabancanın namlusundan içeri giriyor geriye...
Bir tarihçi senin baban. İnsan soyunun geriye işleyen bir çağı olduğunu, yaşlılıktan gençliğe doğru ilerlediğini söylüyor.

Ortaçağı al örneğin. Gerçekten eski bir çağdı o. Kırış kırış olmuş duvarlarına bak Engizisyonun.

Sonra Rönesans geldi, yazdan kalma sonbahar günleri insanlığın. Güzel ve herşeyi bilen bir kadın gibiydi, olgun meyvaların ve gövdelerin arasında şölen veren.

elektronun, zaman içinde geriye t_2'den t_1'e doğru saçılabileceği düşünülmektedir. O zaman, bugüne değin pozitron diye bilinen şey, zaman içinde geriye doğru giden bir elektron olur."

— R.P. FEYNMAN, *Temel Süreçler Kuramı*,
New York, 1961

18. Yüzyılın umutlarını, ihanetlerini, serüvenlerini sayıp dökecek değiliz burada: 19. Yüzyılın gitgide ağırlaşan gebeliği üzerinde de durmayacağız. Ama o çılgın devrin ritmi, on sekizindeki ordu komutanlarıyla başlayan 20. Yüzyıl! "Yeryüzün ilk aşkıyız biz." "Yaşayan, insancıl ve gerçek sosyalizm yaklaşıyor artık." Ama bu kadar değildi hepsi...

Deli bir rüzgâr mı bu başımı döndüren
Yoksa anılar mı boşalıyor bir iplik gibi makaradan?
Ucuz bir marş havası kulağımda şimdi
Yakınlarda çalınan bir pikaptan.

Türküler söylemeyin Stalin üzre;
Öylesine kolay bir türkü değildir o,
Karmaşıktır kırçıl bıyıkları gibi onun,
Bulanık kimi zaman, kimi zaman açık.

O Büyük Mühendisin döşediği boruya
Perçinlenen civatalar, somunlar
Bir çember gibi sıralanmış ardarda
Gözcüler gibi tümü, ama insanlara kör onlar.

Kimbilir kaç kişi itildi zorla
Dikenleri olmağa o kırçıl bıyığın,
Titredi, bulandı kan kırmızı şaraba,
Her çalmışında ulusal marşın?

Yırtıcı bir kuş gibi dolandı durdu
Gerdi kana bulanmış kanatlarını
Bütün heybetiyle,
ülkenin üzerine
Devletin koca bıyıkları.

Türküler söylemeyin Stalin üzre;
Ne bir somun ne de bir civatayız biz;
Bilin, boğulmayacağız bundan böyle
Mavi sakallı dumanında onun hiç birimiz.

"Geleceği düşünüyorum," diye sürdürüyor tarihçi, "bütün düşlerin gerçekleşeceği günleri. İyi ellerde iyidir teknoloji. Teknolojiden korkuyor musunuz yoksa? Ne duruyorsunuz öyleyse, dönün mağaralarınıza!"

Saçları kırlaşmış, yanakları al al tarihçinin. Hani gülümseyerek baktığı çocukların ve köpeklerin.

YAZARIN NOTU
VE BİR İKİ ŞEY DAHA

Severim Dubna'yı. Dostlarım var orada.
Büyüyen kayınların kökleriyle çatlamıştır kaldırımları
Bir su gibi bakarlar hafif, alıcı, adama,
Okşar gibi, oranın güzelim insanları.

Ağaçlar gibidir bilim devlerinin sakalları da
Bilin ki, eğer kötüye varmazsa sonum
Borçluyumdur bunu koruyucu ve dost Dubna'ya
Yaşadıkça ben de onun ışıyan ağaçlarını korurum.

Onlar var diye buradayım ben şimdi.
Orda bir otel odasında buldum bu defteri.

İlk ben değilim okuyan onu orda.
Okumuş benden önce niceleri
Nice zırvalar yazmışlar kıyılarına
Ve uyuya kalmış çözmeye çalışırken her biri.

"Boşver, soyutun biri bu yazar!" diye karalamış biri.
"Saçmalama!" diye eklemiş kırmızıyla altına bir diğeri.

"Belki de gıdıklamak için okurlarını
Gizli anlamlar taşıyordur yazdıkları?"

"Boşver arkadaş koşmaya gizli anlamlar peşinden
Dilersen neler çıkarmazsın okuduğun şeylerden."

Ey defter, yeter bugünlük bu kadar inci
Yetti de arttı bile bize bunca eleştiri!

V

Neden çekip gitmiyoruz kıyılara?

VI

Sıkıntılı, yorgun ve bitkin, bir gece yarısı tam çekilme
vakti denizin,
Tuttum yaratıcılığı övdüm, Oza'dan söz ettim dostlarıma.
Birden bir kuzgun belirdi, kesti yarıda sözümü;
Çakmak çakmaktı gözleri ve korkunç kara,
Dedi Kuzgun: "Kim ipler be bunları."
"Ey kuş!" diye bağırdım, "inan, yıkıyor beni senin
bir insan yerine kuş olman
Katılsaydın bu mutlu işte bize
Katılsaydın ikiye bölmeye yeryüzünü."
Dedi Kuzgun: "Kim ipler be bunları!"
"Neler olmazdın, düşün bir kez, büyük akıl hocası,
deneyci ve makinaların tanrısı
Tunç içinde yaşardın ey büyük yaratıcı, gözbebeği dünyanın
düşün bu yüce şansı!"
Dedi Kuzgun: "Kim ipler be bunları!"

"Dev makinalar yapardın, kurardın demokrasiyi ne güzel
işlerdi ya hani!
Kurtarırdın gereksiz kral ve kraliçelerden dünyayı
yok edip o fosilleri..."
Dedi Kuzgun: "Kim ipler be bunları."
"Ya da bir gün," dedim "uzaklarda ufacık
bir kulüben olurdu da
İncecik parmaklarıyla kirazlar yedirirdi bir kız sana
Öylesine bir yer, övgüden, yergiden uzak..."
Dedi Kuzgun: "Gel bırak budalalığı, sensin, varsa eğer
yeryüzünün tek tutsağı
Özgürsün, ama yok özgürlüğün özgür görünsen de şimdi
Yarışa kalkmışsın son hızla, o güçlü arabayla, ama
bak direksiyonu yok ki!
Oza, Roza ya da bilmem kim yosması
— Ve bütün bu değişimler, ne baş belası.
Toz, toprak, çamur olacaklar günün birinde
Yaşam kısa, öyleyse kim ipler be bunları!"

Nasıl anlatabilirim şu şom ağızlıya
Yalnızca ilençli sözlere açık olmadığını ağzımızın
Capcanlı dudaklarımızın güzelim dudaklara
Ve serin sularına da değeceğini bir ırmağın?

Yaşamak ne büyük mucize
Ama nasıl anlatırsın bunu yaşamasızın birine?

Belki de anlatırsın, ama kim ipler bunları be!

VII

On yedisindesin. Soluk soluğasın yaptığın spordan. Adın şu ya da buymuş, ne çıkar. Siklotronun adını bile duymamışsın bugüne değin.

Budalanın biri cıvalı iki lamba dikmiş şuraya, deniz kıyasına. Birbirimize doğru yürüyoruz. Lambaların birinden sen yola çıkıyorsun, ötekinden ben. Arkamızda ışıktan bir yol sürüyoruz ikimiz de.

Ve daha ellerimiz bulmadan birbirini gölgelerimiz giriyor iç içe - canlı, sıcak ve kıyıları bir ölüm solgunluğuyla çevrili gölgelerimiz.

Sen hâlâ bana doğru geliyor gibisin.

İnsanın ensesi hep geçmiş günlere bakar. Zaman troleybüs bekleyen bir insan kuyruğu gibi uzanır gider ardımızda. Geçmiş ardımda benim - bir sırt çantası gibi asılı omuzlarımda. Oysa gelecek ardında senin - bir paraşüt gibi hışırdıyor.

Birlikteyken - biz ikimiz, sanki bir kum saatiymişiz gibi, geleceğin senden bana, geçmişten benden sana aktığını duyuyorum.

Nasıl da iğreniyorsun geleceğin kalıntılarından! Tezcanlısın, dürüstsün ve şaşılacak derecede bilgisiz.

Sana kalırsa, geçmiş, hâlâ gerçekleşmemiş ve değişime uğrayacak bir şey. Örneğin ben "Napolyon, Austerlitz savaşını kazandı", diyorum; oysa: "Bakalım, göreceğiz" diyorsun sen.

Öte yandan gelecek çok daha kesin görünüyor sana. Bu nedenle herşey kaçınılmaz bir sonuç oluyor:

"Yarın ormana gideceğiz" diyorsun; nasıl bir ormandı o, ertesi gün hâlâ uğultusu vardı kulaklarımızda! Ayakkabının sol tekinde kuru bir çam iğnesi duruyor hâlâ.

Sipsivri burunları var ayakkaplarının - bugün böylesi giyilmiyor artık. "Hâlâ giymiyorlar böylesini" diyorsun ve gülüyorsun bana.

Majdanek'i ve Engizisyon'u görmeyesin diye hiçbir zaman, önüne geçiyorum, geçmişten korumaya çalışıyorum seni.

Dudak — boyan dişlerine bulaşmış, pembe pembe.

Bazan bana sığmıyorsun. Kafanda bir şeylerin dolaştığını görüyor, soruyorum: "Ne var söylesene!" Kollarımdan sıyrılıyorsun ve kendinden hoşnut, sanki yabancı dilde bir cümle söylüyorsun kıkır kıkır: "Doyumsuz bir estetik zevk verdi bana bu! Hele bir zamanlar senden korktuğumu düşününce... Neler düşünüyorsun öyle?..."

Düşünmek, düşünmek, düşünmek...
Nerde o şimdi?

Belki Oza'dır adı?

VIII

Ne zaman parkta dolaşsam ya da girsem denize,
Bekler durur ayakkapları onun orda bir köşede.

Sol teki sağ tekinin üstünde,
Zaman bulamamış düzeltmeye.

Zifiri karanlık, soğuk ve ıssız dünya
Onlarsa yeni çıkmış gibi ayağından sıcak hâlâ.

Bir karanlık almış yerini çıkan ayakların,
Silinip gitmiş yaldızı içindeki yazının.

Başım dönüyor, uyku girmiyor gözüme,
Takılınca aklım yemlenen bir çift kırmızı güvercine

Ne zaman insem bir kumsala görürüm orda onları
Boğulan birinden arda kalmış gibi duran ayakkapları.

Kumsallar bomboş. Ey yüzücü nerdesin?
Kiminle yüzüyorsun? Nerde dans etmektesin?

Bir metal dünyasında, karanlık bir gezegende,
O anlamsız ayakkaplar bakıp durur yüzüme.
Yolu üzerine bir tankın tünemiş güvercinler gibi
Yumurta kabukları kadar zayıf ve ince.

IX

Okuyucu notları başlıyor tam burada yeniden
Yüzler de çizmişler bir yığın, biri yandan;
Ama gereğince benzetememiş çizen,
Elbette, bir Repin değil ki bu meçhul ressam.

Ve ilerde sayfalarda eksiklikler
Yırtmış olmalı sarhoşlukla en tatlı yerini
Daha önce okuyan biri

SEN

diye başlayan bir cümleyle sürüyor defter.

X

Sen, Berlin Oteli'nin büyük şölen salonunda 16'ncı yaş gününü kutluyorsun bugün. Tavam aynalıdır oranın.

Çağrılılar baş aşağı sarkıyorlar tavandan; üzerine mumlar dikilmiş pespembe bir düğün pastası tavanın tam ortasından aşağı sarkıyor — bir ineğin memesi gibi.

Çevresinde, smokinlerden ve tuvaletlerden siyah yuvalarına geçirilmiş ampuller gibi kel kafalar ve yapılı saçlar parlıyor. Yüzlerini hiç göremiyor insan. Birisinin tepesinde ufacık bir açıklık var; bir çorabın topuğundaki delik kadar; öylesine ufak ki, istese kapatabilir insan siyah mürekkeple.

Bir başka kel kafa, olgun bir elma gibi ışıl ışıl parlıyor; derisinin altında, tıpkı elmanın çekirdekleri gibi, üç düşüncenin durduğunu görebiliyor insan: İkisi kara, birisi açık renkte, olgunlaşmamış daha.

Özenle taranmış saçların ayrım yerleri, çocukların domuz biçimi kumbaralarının yarıkları gibi parlıyor.

Saçları saydam bir naylon kordelayla tutturulmuş bir esmerin boynu bir sinek gibi kayıp duruyor tavanda.

Yüzleri görülmüyor. Ama önlerinde, üzerlerinde adları yazılı kartlar var — bir müzede sergilenen eşyalar gibi etiketlenmişler sanki.

Tabaklardan yalnız biri bembeyaz ve boş.

"Söyler misiniz bana," diye soruyor biri, "neden boş bırakmış ev sahibimiz yanındaki yeri?"

— "Kimbilir, bir generali bekliyorlardır belki? Ya da ölmüş biri içindir?"

Hiç kimse farkında değil benim orada oturduğumun. Görülmezin biriyim ben. Daha nice yıllar dilemek için yanına gelen bütün o şık baylar, bayanlar tosluyorlar bana, oramı buramı çiziyorlar çatallarıyla.

Sen orada, yanımda oturuyorsun benim, selefon kâğıdına sarılı bir armağan gibi, ama parlak bir yıldız kadar uzak.

Herkes günün modası bir şaire yalvarıyor: "N'olur bir şeyler okuyun bize! Hani bilirsiniz siz: yaşam'a yakın bir şey, bu dünyadan bir şey... modern olsun da..."

Ayağa kalkıyor şair, (daha doğrusu, bir helikopterden sarkıtılan bir ip merdiven gibi tavandan aşağı sarkıyor) Sesi bir garip, deyim yerindeyse, karşıt dünyalı; bir başkasının sözcüklerini seslendiriyormuş gibiydi yalnızca.

BİR YAKARI

Biricik Meryemimiz, ey Kutsal Vladimir Meryemi,
İlk ve son yakarışımdır bu sana,
Sen ki o yalnız gözlerin göklere çevrili
N'olur tut elimden güç ver bana.

Geldim dayandım işte gücümün en sonuna,
Verdiğine nankörlük hiç aklımdan geçer mi?
Yaşamım, başarım, sesim ki ünlenmiş Rusya'da,
Gel gör ki yetmiyor bana hiç biri şimdi.

Silinir her şey onun sarı saçlarına bakınca
Bütün umutlar yiter...
Kapan onun ayaklarına,
Kutsal Anası Vladimir'in
Yalvarıyorum sana,
Al onu ve kurtar beni umutsuzluktan.

Okurken başını geriye atar, bir tabağa benzeyen bembeyaz yüzünün ortasında kıpkırmızı bir Arnavut biberi gibi parlamaktadır burnu.

Herkes bağırır: "Bravo! Bundan güzeli olamazdı!"

Zilzurna sarhoş bir başka şair izler onu. Çamaşır ipinde kuruyan bir havlu gibi aşağı sarkar tavandan. Mırıldandığı sözlerin ancak birkaçı anlaşılabilir:

Bir vapur kayar gider
Onega gölünden ötelere
Dalsam gölünün derinliklerine artık.
Oza-öncesi bir yaşammış benimki bugüne dek,
İstemem koyup gitmesin o vapur Oza-ötelerine.

Çıt çıkmaz kimseden.

Sıra, gecenin şerefe kadeh kaldırışlarını öneren X'tedir.

Bir sarkaç gibi, aşağı sarkıtır başını. "Kadehimi, şeref konuğumuzun sağlığına kaldırıyorum." Sesi, bir hoparlörden gelir gibi gümbür gümbür inmektedir tavandan. "Ona daha nice mutlu yıllar diliyor ve onun vaftiz babası olarak, ben... neydi onun adı gerçekten? (Kimse bilmiyor.)

Bütün bu olanlar belli belirsiz tanış geliyor bana. Bu, tavana asılı duran dünyanın altında ikinci bir dünya var, tepetaklak: kendi şairi ve şerefe kadeh kaldıranı olan bir başka dünya. Her iki dünyadaki insanların enseleri birbirine değiyor neredeyse — bir kum saatinin iki yarım küresi gibi birbiriyle dengeli. Nedir bütün bunlar peki ve neredeyiz biz? Hangi saçma boyuttayız? Nedir bu tavanda yansıyan gerçeklik? Nedir bu tepetaklak olmuş ülke?

Dalmış gitmişim bu düşüncelere, kırmızı havyarlı bir sandviçi yemeğe başlıyorum dalgınlıkla. Neden öyle dehşetle bakıyor mideme şu karşımda isli domuz eti gibi asılı duran taşralı ünlü kişi? Tanrım, ne kadar da ahmaklık! Görülmezin biri olduğumu, ama sandviçlerin görülebileceğini unutmuş gitmiştim ben — H.G. Wells bizi uyarmıştı bu konuda. Sandviç, bir asansörde inen kırmızı bir süeter gibi aşağıya doğru iniyor gövdemde.

Adam, yanındakinin kulağına bir şeyler fısıldıyor ve birden bütün başlar, ipe dizili boncuk taneleri gibi birbirine ulaştırıyor bu haberi.

Kıpkırmızı yılan diller komşu kulaklara. Herkes benim havyarlı sandviçime bakıyor.

"Bizse sardalyadan başka şey bulamamıştık" diye tıslıyor ünlü kişi.

Gizlenmeliyim! Yakalarlarsa beni kim korur seni sonra, kim parçalar aynayı?

Masadan fırlıyorum, yüzükoyun atıyorum kendimi yere, kırmızı bir halı var yerde. Hemen yanımda, bir sandalyenin arkasında, bir çift ayakkabı görüyorum. Vurduğu için çıkarılmış olmalı. Sol teki sağının üstüne düşmüş (nasıl tanış geliyor bana bu!) Şarkı söylemeni istiyorlar senden...

Dansetmeğe başladılar şimdi. Ayakkaplarının tabanları! İlk çift çatır çutur ezerek geçiyor üzerimden. Neden öyle hep sivri çiviler var tabanlarında? Birisi, hemen yakınındaki o ufak ayakkapları çiğniyor. Bir çift ökçe, bir dikiş makinasıyla dikiş diker gibi takır da tukur geçiyor yüzümün derisi üzerinden.

Gözlerime basmasınlar da!

Birden anımsıyorum bütün bunları —
Robotlar, robotlar, robotlar.

Ve nasıl göründüğünü düşlerimde, güzelim!
"Şey, neydi adı onun" diye soruyor —
sersemlemiş kadeh kaldıran.

"Zoya" diye haykırıyorum, "Zoya!"

Ama kimbilir belki de Oza'dır adı?

XI

Gel Zoya, açıkça konuşalım seninle
Yollarımız ayrılacak nerdeyse;
Farklı yönlere uzamasın yollar bir,
İnan, sonun başlangıcı geldi demektir.

Anımsar mısın Dubna'yı, ak kundaklar içinde,
Anımsar mısın, hani piyano çalıyordun sen
Anımsar mısın, birden başını çevirmiştin klavyeden
Nasıl da bomboştu yüzün, ne denli beyaz
Bir şey öylesine yitmişti ki yüzünde
Bir şey, artık kimseler yerine koyamaz.

Çok şeyler gördüm geçirdim: yağmurlar, gökkuşakları
Ufuklar kararırdı geçerken adım
Ve dostlar bana ihanetten nasıl da zevk alırdı
Ben bile bıkmış, usanmıştım kendimden
Ama tüm bunlara karşın sen hep sen kaldın.

Anımsar mısın son şiir okuyuşunu, elveda der gibi?
Aşağılar, bağırırken onlar, sendin koşup gelen yanıma;
Eğer varsam bugün, ne derlerse desinler bana,
Gönül borcum da sensin, yüzkaram da.

Acılar bir yalaz gibi sardığında gövdemi,
Bir suya atlar gibi daldım Riga'ya,
Dibindeyken suyun, soluğunla yaşattın beni,
İnce bir başak sapından, sapsarı, saçların gibi.

Kilometreler ayıramaz insanı, inan,
Birleştirir telefon telleri gibi;
Ama milimetrelerse ayıran,
Bağışlanmaz bir yazgıdır bu, beterin beteri.

Gerçekse acıların yakınlaştırdığı bizi,
İstemem kurtulmayı onlardan;
Ve diyelim ki sensin, ben değil
Dertlerin gerçekte izlediği.

Kendileri güvende değil ki bizi kurtaranların;
Ne çileler, ne üzünçler umurumda,
Bil ki tek düşüncem, yarın
Koruyabilmek seni kendimden fazla.

Sen misin değişen,
Yoksa ben mi?
Bütün geçmişimizden, geçmiş yıllardan,
Bir zamanlar biz olan o insan gölgeleri
Hüzünle el sallamaktalar bize şimdi.

XII

Bilim adamı, bu ilençli buluşun senin,
Batsın tüm siklotronlar yerin dibine.
Kör olsun, kör olsun gözlerin,
Gücüm yetmiyor olanı biteni izlemeye.

İlenç size, ilenç tümünüze
Programlanmış hayvan sürüleri;
Ben, sizin moleküllerinizden oluşan şair
İlençliyorum böyle sayıldığımdan kendimi,

Haraç mezatlık bir hurda değil dünya,
Ben Andrey'im, sıradan biri değil.
Ve eğer bu süreç insanı yıkıyorsa
Tüm ilerlemeler gerçekte gerilemedir.

Saçma bir oyuncakla satınalınmayız biz,
Bir mekanik bülbülle.
Yaşamda sevecenliğidir insanın aslolan;
Sevinç mi duyduğunuz, acı mı çektiğiniz gerçekte?

Rusya, yurdum benim güzellikler diyarı,
Rublev'in, Blok'un, Lenin'in ülkesi,
Ve incecikten yağan karı
Ak çarşaflar gibi örterken yeri
Nasıl da büyüler herkesi.
Daha yüce bir çağrın yok senin
güvenliğe
kavuşturmaktan gayrı
dünyayı!

İlenç size tüm sözde-ilerlemeler,
Gırtlağım yırtıldı teknik terimlerden
Onlara ses, onlara can vereceğim diye
İlençleyecekler beni de bir gün, bir kadın.

Yiyecek haplarını atınca yere,
Ve sorunca birine:
"Nedir o yaratık, siklotron dedikleri,
Voznesenski'nin 3'üncü cildinde?"

Ve ben diyorum ki ona: "Çoktan paslandı onun kemikleri,
Artık daha korkunç değil geçen bir troykadan;
Yalnızca bir günlüğüne yaşar devletler ve teknoloji,
Sonra giderler yollarına geçip yanıbaşımızdan."

Kalıcı tek şey yeryüzünde,
Geçip gitmiş bir yıldız ışığı gibi
Süregiden ışığıdır onun
Bir zamanlar "insan ruhu" dedikleri.

Eriyip gideceğiz ve yine olacağız orda
Önemi yok nerde ya da hangi zamanda.

Aslolan yaşamdır, bir orman kadar ışıltılı
Hani Don parlatır ya bir sabah göğünü
Ve buzdan böğürtlenler çıngırdar çalılarda
Temiz seslerinde yaşayacağım onların, görmeyeceğim ölümü

Ve düşünecek o zaman kadın: "Ne garip!" diye
"Dubna'yı anımsıyorum ve karda yaktığımız
kamp ateşlerini.
Ellerin morarmıştı kayak sopalarından
Ve tuşları piyanonun buz gibiydi.

Kimbilir ne oldu şimdi Zoya?"
"O fizikçi mi... niçin?"

Elveda, elveda.

Uzaktan, bir camın ardından sanki,
Bakıyorsun, taptaze, pırıl-pırıl.
Ve dünya güneşli, soğuk...

Yolun açık olsun, Zoya.
Selam sana, Oza!

XIII

TERASTA,
KAYAKLARIMDAN TEMİZLERKEN KARI,
KALDIRDIM BAŞIMI.
BİR UÇAK GEÇİYORDU YUKARLARDAN.
BİR RÖMORKA BAĞLI DİKDÖRTGEN BİR MAVUNA GİBİ
SÜRÜKLENİP HEP AYNI ARALIKLA
ARKASINDAN GELİYORDU
SESİ.

XIV

Selam Oza, evde, geceleyin
Ya da uzakta bir yerde, neresi olursa olsun,
Havlarken köpekler, yalarken kendi gözyaşlarını
Senin soluğundur duyduğum ses.
Selam Oza!

Nasıl bilebilirdim, sinik ve gülünç,
Bir kişi gibi, ürkerek giren bir göle,
Gerçekte korku olduğunu aşkın, söyle?
Selam Oza!

Ne korkunç, bir başına düşünmek şimdi seni?
Daha da korkunç, bir başına değilsen oysa:
Şeytan öylesine doyumsuz bir güzellik vermiş ki sana.
Selam Oza!

Ey - İnsanlar, lokomotifler, mikroplar
Gerin kanatlarınızı elinizden geldiğince ona.
Harcatmam onu, dokundurtmam kılına.
Selam Oza!

Yaşam bir bitki değilse aslında,
Neden dilimliyor, parçalıyor insanlar onu
Selam Oza!

Ne acı bu denli geç rastlamak sana
Ve böylesine erken ayrı kalmak sonunda.

Karşıtlar getiriliyor bir araya
Bırak çekeyim kahrını ve acını kendime
Çünkü acılı kutbuyum mıknatısın ben,
Sense sevinçli. Dilerim sonuna dek kalırsın öyle.

Dilerim hiç bilmezsin ne denli hüzünlüyüm.
İnan, kendimle üzmeyeceğim seni.
İnan, dert olmayacak sana ölümüm.
İnan, yük olmayacağım sana yaşamımla.

Selam Oza, dilerim ışıl-ışıl kalırsın hep
Bir sokak fenerinden sızan bir ışık gibi.
Suçlayamam bırakıp gittiğin için beni,
Şükür ki girdin yaşamıma.

Selam Oza!..

Dubna - Odessa
Mart 1964

NOTLAR

Voznesenski'nin Oza adlı uzun şiirini, İngilizce'den, Anchor Books'ın 1967'de yayımladığı "Antiworlds and The Fifth Ace, Poetry by Andrei Voznesenksy" *adlı kitaptan çevirdik.*

Önsöz'deki bilgiler gibi, Notlar bölümünü de, okumaya yararlı olur düşüncesiyle aynı kitaptan aldık.

M.H.D. - T.G.

Şiirin tamamı *Molodaya gvardiya*'da (Sayı 10, 1964) yayımlandı. Şiirden bazı bölümler Literaturnaya gazeta'da çıktı (Ekim 31, 1964)

Literaturnaya gazeta'daki yayımlanışında Voznesenski şu notu koydu: "Oza bir otel odasında bırakılmış bir anı defteri biçiminde yazıldı. Oza kahramanın adıdır.

"Şiirler arasına, insana düşman, ruhsuz 'programlanmış hayvanlar'ın yabancı dünyasını betimleyen düzyazı geçişler kondu.

"Sanatta kötü ya da kötülük genellikle fantasmagorik bir biçim alır. Bu gelenekten ayrılmamaya çalıştım. Ana temanın aralarında, bir Fizikçinin, bir Tarihçinin, bir Kuzgun'un, bir şairin monologları serpiştirilmiştir..."

Bölüm I

"Oza", Yunanca *zoe* (yaşam) sözcüğünden türetilmiş olan Rus Hıristiyan adı Zoya'nın bozulmuşudur. Şiirin kahramanı -kendisine seslenilen kişi- kimi zaman siklotron, kimi zaman da yaşam koşullarınca, kendisini seven şairin ulaşamayacağı bir kişi haline dönüştürülmek ya da bozulmak tehlikesiyle karşı karşıyadır hep.

"Dur ey zaman, ne güzelsin!" dizesi, Goethe'nin Faust'undan bir alıntıdır.

Oza-Zoya'nın taktığı bilezik onun dikkatsizliğinin, kayıtsızlığının bir simgesidir. Bir siklotron'a yakın bir yerde madeni şeyler takınmak, kurallara kesinlikle aykırıdır.

Bölüm II

"Bir Ceneviz Kulesi": Ruslar, Cenevizlilerce işgal edildiği sırada Kırım'da, özellikle Feodosya'da yapılmış olan kaleler nedeniyle, kule ve Cenova sözcükleri arasında bir ilişki kurarlar.

Bölüm IV

dolarız öyleyse hıncahınç Luzhniki'ye" dizesi, 1962'de Moskova'nın Luzhniki Stadyumundaki tarihi şiir okuma gününe yapılan bir göndermedir. O gün 14.000 kişi, Voznesenski'yi, Bella Ahmadulina'yı ve Boris Slutski'yi dinlemek için burada toplanmıştı.

Mayakovski, 1930'da bir tabancayla kendini öldürdü.

"On sekizinde ordu komutanları", İç Savaş'ın ilk günlerinde Kızıl Ordu'daki bazı çok genç komutanlara bir göndermedir.

"Dünyanın ilk aşkıyız biz" dizesi, Boris Pasternak'ın "Oktober'in Yıldönümünde" adlı şiirinin son dizesidir.

"Sosyalizm, canlı, insanca ve gerçek ortaya çıkıyor" dizesi Mayakovski'den bir alıntıdır.

Stalin üzerine şiir, "Deli bir rüzgâr mı bu başımı döndüren" Sovyetler Birliği'nde bu konuda basılı olarak çıkan ilk yergidir. "Türküler söylemeyin Stalin üzre" dizesi, Puşkin'in "Güzelim, söyleme/Kederli Gürcü şarkıları" dizelerini anımsatıyor.

"Severim Dubna'yı. Dostlarım var orada" dizesi, Stalin sonrası dönemde çoğu bilim adamının yeni edebiyata karşı gösterdiği ilgi ve yakınlığı ima ediyor. Dubna, Rusya'nın en büyük atom araştırma kuruluşlarından birinin bulunduğu yerdir.

"Boş ver, soyutun biri bu yazar!" dizesi, 1963'te soyut sanata karşı yürütülen kampanyaya işaret ediyor. Sonuçta, "soyut" herkesin kullandığı, ama hiç de ne dediği açıkça anlaşılamayan bir sövgü sözcüğü oldu.

Bölüm VI

Poe'nun "Kuzgun" şiirinin bu parodisi, hiç kuşkusuz, yazarla onun ikinci kişiliği arasındaki karşılıklı konuşmadır.

"Kim ipler bunları be!" sözleri, *na huya* (Siktir et) sözlerinin genellikle yazılı dilde daha hafifletilmiş bir biçimi olan *na figa* karşılığı olmaktadır.

Bölüm X

Doğum günü eğlencesi, tavanı aynalı bir şölen salonu olan Moskova'nın Berlin Oteli'nde (daha önceki Savoy) geçer.

"Ben", Voznesenski'nin kendisidir. Kendini bir soytarı rolünde gösterir, ama ciddi bir amaçla. Bu anlamda, Blok' un kullandığı aracın aynını kullanmış oluyor şair. O da, "Kara Gül" oyununda kendini Arlekin olarak göstermişti.

'Bir Yakarı"da, Rusya'nın mucizeler gösteren büyük ikonlarından Kutsal Vladimir Meryemi ikonuna seslenilmekte.

Bölüm XI

Dördüncü ve beşinci kıtalar, 1963'te, halk önünde şiir okuması yasaklandığında Voznesenski'ye yöneltilen saldırıları ima ediyor.

Bölüm XII

Dördüncü kıtadaki "mekanik bülbül", bülbülün doğal ötüşünden doyum bulamayıp kendine mekanik bir bülbül yaptıran imparator efsanesini yansıtıyor. W.B. Yeats, Sailing to Byzantium'un son kıtasında doğal ve yapay şarkıyı birbirinden ayırmak için aynı imgeyi kullanmıştır.

Beşinci kıtadaki "Rublev, Blok ve Lenin" birbiriyle açıkça ilgisiz adlar. İlk bakışta, on dördüncü yüzyıl ikon ressamı, sembolist şair ve Oktober Devrimi'nin yapıcısı arasında ortak yanlar yok görünebilir. Belki de Rus ruhunun çeşitli görünümlerini akla getirmek amacını taşımaktadır: Ortodoks dinselliği, şairane duyarlılığı ve ne olursa olsun kendini bir ideale bütünüyle adayabilme yeteneğini...

"Ve buzdan böğürtlenler çıngırdar çalılarda/Temiz seslerinde yaşayacağım onların, görmeyeceğim ölümü" dizelerinde böğürtlenler, belki de üvezdir (ryabina). Bu kış üvezleri birçok ülkenin folklorunda ölümde yaşamın bir simgesi olarak bilinir. Aynı motif Pasternak'ın *Doktor Jivago*'sunda 12. Bölümde de görülür.

Bu kitap 1986 yılının Şubat ayında
İstanbul'da Kent Basımevi'nde
Avrupa 90 gr. I. hamur kağıda
2600 adet basılmış ve tümü numaralanmıştır.

№ 1528

500 TL+KDV